

Apulaisoikeuskanslerin sijainen Kimmo Hakonen:

POIKKEUKSELLISTEN AIKOJEN PROKURAATTORI

Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlien lähestyessä on itsenäistymisvaihetta syytä tarkastella myös ylimmän laillisuusvalvonnan näkökulmasta. Kuten historiassa yleensäkin, myös tässä valtiollisessa murroskohdassa on jälkikäteen havaittavissa yllättävääkin hallinnollista ja henkilöllistä jatkuvuutta. Henkilöistä erityisesti P. E. Svinhufvud nousee esiin useissa ylimpään laillisuusvalvontaan liittyvissä rooleissa.

Keisarivallan aikana Venäjän keisaria (Suomen suuriruhtinasta) edusti autonomisessa Suomen suuriruhtinaskunnassa kenraalikuvernööri. Keisari nimitti senaatin, joka koostui hallituksen tehtäviä hoitaneesta talousosastosta ja ylimmän tuomioistuimen tehtäviä hoitaneesta oikeusosastosta. Senaatin puheenjohtajana toimi kenraalikuvernööri, mutta käytännössä senaatin osastoja johtivat senaatin varapuheenjohtajat. Suomen kansanedustuslaitos oli muuttunut vuonna 1906 säätyvaltiopäivistä moderniksi eduskunnaksi, mutta senaatin jäsenten ei edellytetty nauttivan eduskunnan luottamusta.

Keisari nimitti myös prokuraattorin, jonka tehtäviin kuului sekä yleinen viranomaistoiminnan laillisuusvalvonta että senaatin talousosaston ja oikeusosaston virkatoimien lainmukaisuuden valvonta. Prokuraattori valvoi myös kenraalikuvernöörin virkatoimien lainmukaisuutta, vaikka kenraalikuvernööri olikin prokuraattorin esimies. Prokuraattorin tuli, mielenkiintoista kyllä, antaa jokaisille valtiopäiville kertomus lainkäytöstä ja lakien voimassapitämisestä.

Niin kutsutun ensimmäisen sortokauden (1899–1905) loppuvaiheessa venäläistämisyarkimykksiä vastustaneiden aktivistien piirissä liian myöntäväisyysmieliseksi koettu prokuraattori Eliel Soisalon-Soininen surmattiin poliittisena kostotoimenpiteenä. Surmaajan puolustusasianajajana toimi P. E. Svinhufvud. Niin kutsutun toisen sortokauden (1908–1917) loppuvaiheessa prokuraattorina toimi kiistanalaisen yhdenvertaisuuslain mahdollistamana Venäjän kansalainen. Kihlakunnantuomari P. E. Svinhufvud kieltäytyi tunnustamasta tällaista henkilöä prokuraattoriksi, minkä seurauksena Svinhufvud ensin erotettiin tuomarinvirasta ja karkotettiin sitten Siperiaan.

Venäjän helmikuun vallankumouksen johdosta keisari luopui vallasta maaliskuussa 1917 ja valta siirtyi Venäjän väliaikaiselle hallitukselle. Väliaikainen hallitus nimitti Suomeen uuden senaatin, jota voidaan luonnehtia ensimmäiseksi parlamentaariseksi hallituselimeksi Suomessa. Väliaikainen hallitus nimitti myös uudeksi prokuraattoriksi P. E. Svinhufvudin. Kysymys ylimmän vallan käyttäjästä Suomessa oli kuitenkin epäselvä. Toisen näkemyksen mukaan valta oli siirtynyt tältäkin osin Venäjän keisarilta (Suomen suuriruhtinaalta) Venäjän väliaikaiselle hallitukselle ja toisen näkemyksen mukaan Suomen eduskunnalle.

Venäjän lokakuun vallankumouksen myötä Suomelle avautui mahdollisuus itsenäistyä. Marraskuussa 1917 eduskunta julistautui ylimmän vallan käyttäjäksi ja senaatti vaihtui. Joulukuussa 1917 uusi P. E. Svinhufvudin johtama senaatti esitti eduskunnalle Suomen itsenäiseksi julistautumista ja eduskunta hyväksyi esityksen.

Tammikuusta toukokuuhun 1918 käydyin sisällissodan aikana myös Punaisella Suomella oli oma prokuraattorinsa kansanvaltuuskunnan yhteydessä. Kansanvaltuuskunta toimi Senaatintalossa (nykyinen Valtioneuvoston linna), joka oli ennen sisällissotaa ja sen jälkeen senaatin (sittemmin valtioneuvosto) käytössä.

Itsenäisen Suomen valtiomuodosta oli erimielisyyksiä kuningaskunnan ja tasavallan kannattajien välillä. Ennen lopullisen valtiomuodon valintaa väliaikaisena valtionpäämiehenä valtionhoitajan nimikkeellä toimi ensiksi P. E. Svinhufvud. Lopulta päädyttiin tasavaltaan, jossa tasavallan presidentillä valtionpäämiehenä oli kuitenkin vahva asema.

Vuonna 1918 senaatin talousosastosta muodostettiin valtioneuvosto ja korkein hallinto-oikeus sekä senaatin oikeusosastosta korkein oikeus. Prokuraattorista tuli samaan aikaan oikeuskansleri, tuttu nimike Ruotsin vallan ajalta aina 1700-luvun alkupuolelta lähtien. Valtioneuvoston oikeuskanslerin nimitti ja nimittää edelleen tasavallan presidentti. Oikeuskanslerin tehtäviin kuului ja kuuluu edelleen sekä yleinen viranomaistoiminnan laillisuusvalvonta että tasavallan presidentin ja valtioneuvoston virkatoimien lainmukaisuuden valvonta. Oikeuskanslerin tuli antaa joka vuodelta kertomus virkatoimistaan ja lain noudattamista koskevista havainnoistaan sekä tasavallan presidentille että eduskunnalle. Nykyisen perustuslain mukaan oikeuskansleri antaa kertomuksensa eduskunnalle ja valtioneuvostolle.

P. E. Svinhufvud oli Suomen itsenäisyyteen siirtymisvaiheessa Venäjän väliaikaisen hallituksen nimittämänä prokuraattorin/oikeuskanslerin virassa maaliskuusta 1917 joulukuuhun 1918. Hän toimi kuitenkin samanaikaisesti myös itsenäisen Suomen ensimmäisenä ”pääministerinä” (senaatin puheenjohtajana) marraskuusta 1917 toukokuuhun 1918 ja valtionhoitajana toukokuusta joulukuuhun 1918.